

nemzeti múzeum 50 éves jubileumára kiadott Emlékkönyv, stb. Földrajzi forrásmunka is bőven akad, mint pl. a Karl—Varga: Képek hazánkból, Cholnoky: Kárpátoktól az Adriáig, Lenkey—Schulhof—Vámosy: Fürdők és források képes ismertetése, Lóczy Lajos: A magyar szent korona országainak leírása, Kalecsinszky Sándor: Naptól felmelegedő sóstavak, Nagy Sándor Bihar-ország, Kós Károly: Erdély, azután a Székelység, Turistaság, Alpinizmus c. folyóiratok, középiskolai földrajzi tankönyvek, stb. stb. egyik—másik régi, de felhasználható munka. Fontos azonban, hogy a nehezebb művekből jelöljük ki mi magunk, illetőleg az „Utbaigazító csoport“, hogy a szóbanforgó kérdésre hol talál feleletet a tanuló s mit olvasson el.

A földrajzi munkának és önképzésnek ilyenmű beállítását a gyermekek igen nagy érdeklődéssel fogadták és vállalták. Alig várják az „indulást“ a nagy kirándulásra! Reméljük, hogy „hazánk alaposabb megismerését“ ezzel a lelkesedéssel és munkaprogrammal valóban elő tudjuk mozdítani.

Kendoff Károly.

Történelem.

Tanítás a polgári fiúskola II. osztályában.

Itália meghódítása.

A történelmi ismereteknek a polgári fiúiskolák II. osztályában való tanítása általános és sokszor hangoztatott vélemény szerint nehéz feladat elé állítja a szaktanárt. Nem tekintve az egyes leckeanyagoknak sok-sok, a 11—12 éves gyermek által nehezen megjegyezhető idegen kifejezéseit, a tanításoknak az Utasítás, valamint a didaktika követelményeinek szigorú szem előtt tartásával való végrehajtása a legtöbb esetben időzavarba hozza a tanárt. Itt ugyanis Utasítás-szerűen olvasmánytárgyalás alapján közlendők a történelmi ismeretek. Ez pedig azt jelenti, hogy a tanárnak mintaolvasást kell tartania, a szöveget a tanulókkal elolvasatni, gondolategységek szerint megbeszélni. Majd a hangképzetek mellett látási képzeteket is kell nyújtania, vagyis sokszor vázlatot rajzolnia és rajzoltatnia, s a hallottak felidézésének megkönnyítésére rövid tartalmi kivonatot (emlékeztető, vagy vezérszavakat) írnia és íratnia. Mindezek előtt pedig még az előző órai anyagot, a feladott leckét, ki is kell kérdeznünk, amikor is mindig felmerül rövidebb-hosszabb időt felemésztő fogalom-tisztázás. Az új ismeretanyag nyújtásával kapcsolatos külső szemléltetés, nemkülönben a lecke kijelölése — ami pedig egyik—másik tankönyvünk részletező mód-

szere miatt eléggé körülményes, szintén nagyon időrabló. Kétség-telen azonban, hogy a cselekedtető oktatás — az olvasmánytárgyalás természete folytán, — nagyon jól megvalósítható még az említett nehézségek ellenére is. Az alábbiakban egy ilyen, olvasmánytárgyalás szerint tárgyalt, történelmi leckeanyag feldolgozását adom.

Vázlat. I. Előkészítés. a) *Számonkérés.* A mult órai anyag kikérdezése: Róma harcai a szomszéd népekkel. Cincinnatus. Camillus. A gall betörés. Brennus. Róma megmentése.

b) *Áthajlás.* A fiatal köztársaság közvetlen szomszédait leigázta, a gall betörés pusztításait is szerencsésen átélte.

c) *Célkitűzés.* Vizsgáljuk a mai órán, hogy milyen további eredménye lett a rómaiak áldozatkészségének és hazaszeretetének.

II. Tárgyalás. Róma legerősebb ellenfelei, a samnitok, Ca-puára törnek. Ez Rómát hívja segítségül. Róma háromszor meg-újuló harca a szívós somnitokkal. — A Terentum és Dél-Itália ellen folytatott küzdelem. Pyrrhus hadjárata.

A tárgyalt anyag *összefoglalása vezérszavak* alapján.

Szemléltetés. Itália ókori térképe. — Vonatkozó képek a Ribári-féle világtörténelemből.

Történelmi munkanapló.

Tankönyv: Gaál—Szerdahelyi: Történelmi olvasókönyv.

I. A mult órákon láttuk, fiúk, hogy milyen hosszasan folytak a pártharcok a fiatal római köztársaságban. E belharcok idején milyen egyéb veszedelem fenyegette Rómát? (Külső ellenségek ellen is gyakran kellett harcolnia.) Miért nem sikerült ezeknek a belső bajjal küszködő Rómát meghódítani? (Mert ilyenkor a pártviszályok elsímultak, a közös ellenség ellen együtt küzdött a patricius és plebejus, s ezzel követendő példáját nyújtották a hazaszeretetének.) Beszélj a szép példák közül Cincinnatus esetéről! — Mondd el, hogyan foglalta el Camillus Veii várát! — Mit tudsz a gall betörésről? Mikor történt ez? Mit tudsz Brennusról? — Mire emlékeztet bennünket a brennusi szolás? — Kinek köszöni Róma megmentését és második megalapítását? Hazánk történetében mire emlékeztet minket ez az esemény? (Tatárjárás. — IV. Béla.)

Áthajlás. Vizsgáljuk a térképet és állapítsuk meg, hogy milyen területekkel növekedett eddig Róma! (Meghódította Közép-Itáliának az Abruzzók nyugati lejtőin lakó népeit.) Ha tovább óhajtottak terjeszkedni, kikkel jutottak ellenkezésbe? (Az Abruzzók lejtőin lakó samnitokkal.)

Célkitűzés. Láttuk eddig a római hazafiság, és hősiesség több példáját. Vizsgáljuk a mai órán, milyen további eredményekre jutott e szép erényeivel!

II. Tárgyalás. (Most az Itália meghódítása c. leckeanyagot elolvasom s gondolategységek szerint a tanulókkal is olvastatom,

majd az olvasottakat megbeszéljük.) — Csak Róma vágyakozott Közép-Itália uralmára? (Ez volt a célja a samniteknek is.) Mi lett a következménye a közös célra való törekvésnek? (Háború tört ki közöttük.) Mi adott okot az összetűzésre? (A samnitek a tenger felé eső sík és gazdag vidék elfoglalására törtek s ostrom alá fogták Capua városát (térkép). Kihez fordultak a szorongatott capuaiak segítségért? (Rómához.) Így került egymással szembe a két nép.

A samnitek félig műveletlen, kemény, harcias nép voltak. A rómaiak félszázadon át tartó — Kr. e. 340—290-ig — háromszor megújuló elkeseredett harcot folytattak a szívós ellenféllel. Milyen város miatt csaptak össze elsőízben? (Capua miatt.) Kire nézve végződött ez az első összetűzés kedvezően? (A rómaiak győztek s birtokukba jutott Capua.)

A második összecsapás 20 esztendeig tartó küzdelmeiben eleinte a samniteknek kedvezett a szerencse. Egy ügyes samnit vezér — Pontius — a római sereget a caudiumi szorosba csalta s ott fegyverletételre kényszerítette. De még más szégyen is érte itt őket. Pontius két lándzsát a földbe szűrt, a harmadikat keresztbe ezekre tette s ezen, mint jármon, vagy igán át kellett a római seregnek átvonulnia. Ez volt akkoriban a harcosok legnagyobb megszégyenítése. Innen van a *caudiumi iga* szólás. Ha valakit manapság nagy szégyen ér, azt mondják róla: „Ez is nyakába vette a caudiumi igát.“

Mit olvastunk, fiúk, mi lett a második samnit háború vége? (Róma büszkeségét nagyon bántotta a szégyen; újabb hadsereget szervezett s ezzel győzelmesen fejezte be a második háborút.)

A rómaiak az elfoglalt területen erős töltésútakat építettek, erődítéseket létesítettek s bekerítéssel fenyegették a samniteket. Mi lett ennek a következménye? (Szabadságuk védelmére harmadszor is a rómaiak ellen támadtak.) Hogyan akartak most kifogni a samnitek a rómaiakon? (Elpártolásra birták a rómaiak szövetségeseit: az umbereket, etruskokat, sőt a gallokat is megnyerték céljuknak.) Róma éldozatkészsége, fiainak hősiessége békér e kényszerítette a szívós ellenséget 290-ben. Ennek értelmében a samnitek Róma alattvalói lettek. Milyen terület urává lett most Róma? (A samnit háborúk után Róma Közép-Itáliára is kiterjesztette uralmát. (Térkép.)

Olvasd a következő szakaszt! — Azt szokták mondani, hogy evés közben jön meg az étvágy. Midőn immár egy tekintélyes földdarab urává lett Róma, mire vágyakozott vajjon? (Most már Dél-Itália felé nyújtotta ki kezét.) Milyen néven ismerjük ezt a részét Itáliának? (A nagy számban ide telepedett görög gyarmatosokról Nagy-Görögországnak.) Mi volt ennek a területnek leggazdagabb városa? (Tarentum.) Ennek a városnak nevével már találkozotatok. Mikor? (Arion története c. görög

mondában szerepelt ez a város.) Mit jegyeztetek meg róla? (Lakói kereskedelemmel foglalkoztak s nagyon gazdagok voltak.)

Nyugodtan nézte-e, ez a tekintélyes város a rómaiak terjeszkedését? (Tarentum féltékeny szemmel nézte a rómaiak hatalmának növekedését.) Mi adott okot a közöttük kitört viszálykodásra? (Midőn egy római hajóhad Tarentumban kikötött, a haragos tömeg néhány hajót kifosztott és megsemmisített, a legénységet rabszolgák gyanánt eladták, az elégtételt követelő római követeket pedig kicsúfolták.)

Kit képviseltek a követek? (A római köztársaságot.) Kit sértettek meg tehát voltaképpen a követekben a tarentumiak? (Róma köztársaságát.) Mivel felelt erre Róma? (Hadat üzent Tarentumnak.) Ez Kr. e. 282-ben történt. — Bizott-e saját erejében a jómódtól elpuhult Tarentum? (Segítségül hívta Pyrrhust, Epirus hős királyát.) Mutasd meg Épirust a térképen! Milyen ország van ott ma? (Albánia.) Hol kelt át Pyrrhus? (Az otrantói szoroson, mert itt összeszűkül az adriai tenger s könnyű az átkelés.) Miről nevezetes ez a szoros legújabb történetünkben? (A világháború folyamán 1917. V. 15-én Kormányzónk itt aratta fényes győzelmét az ellenséges hajórajon. E győzelmről nevezik Kormányzónkat „otrantói hős“-nek. — (Részletezés.) Kinek a tisztje volt Pyrrhus és mit forgatott eszében? (Nagy Sándornak volt a tisztje s ennek hatalmát és birodalmát akarta újraalkotni, ezért szívesen kapott az alkalmon.) Kr. e. 280-ban szállott partra Itáliában s két ízben is megverte a rómaiakat. Győzelmeit harci elefántjainak és a phalanxnak köszönhette. A rómaiak egyik ellen sem küzdöttek még. Kinek a nevéhez fűződik a phalanx legelső alkalmazása? (II. Fülöp, makedóniai király nevéhez.) Ám a két győzelem Pyrrhus seregét is nagyon meggyöngítette. Hogyan vélekedett saját maga is győzelméről? (Még egy ilyen győzelem és elvesztem.) Innen ered az ismert mondás: „Pyrrhusi győzelem.“ Hogyan értelmezzük ezt ma? (Midőn bármely téren folytatott küzdelemben a győzőt is veszteség éri, alkalmazzuk ezt a szólást.)

Olvassunk tovább! — Pyrrhos kettős győzelme, — mint látjuk, — meggyöngítette saját seregét is. Ezt a veszteségét pótolta a samnitok és a görög gyarmatvárosok átpártolása. Ezekkel megerősödve, ékesen szóló főemberét, Kineast, küldötte a rómaiakhoz, hogy őket békére szólítsa. Hajlandó volt erre Róma? (A senatus már ingadozott, de a vak Appius Claudius felháborodva mondotta: „Bánt, hogy nem látok, de ma az bánt, hogy hallok. Távozzék Pyrrhus Itáliából, aztán majd beszélünk vele.“) Így is történt. Elhez az elvéhez — majd látni fogjuk, — később is hű maradt Róma, s ennek köszönhette, hogy még kétségbeejtő helyzetében sem csüggedt el, s hogy szóba sem állott az ellenséggel addig, míg azt ki nem verte Itáliából.

Mit olvastunk még Pyrrhusról? (Szicilia szigetére ment,

hogy Syracusae városát megsegitse a karthágóiak ellen. (Térkép.) Kedvezett-e ez a vállalkozása Rómának? (Igen, mert távollétében a rómaiak új erőt gyűjtöttek s a visszatérő Pyrrhust Beneventumnál (Térkép.) 275-ben döntőleg megverték, mire sietve el is hagyta Itáliát.) Hogyan nyilatkozott Pyrrhus a rómaiakról? („Ilyen katonákkal meghódítanám a világot.“)

Mi lett a sorsa Tarentumnak? (Várát a rómaiak lerombolták, fegyvereit és hajóit elvették. Így került a város Dél-Itáliával együtt Róma hatalmába.)

Minek köszönhette, fiúk, végső sikerét Róma? (Polgárai áldozatkészségének, hazaszeretetének, csüggedéstől mentes, szilárd kitartásának.) Milyen gondolatot ébreszt mindez bennetek? (Trianoni nehéz helyzetünkben nekünk sem szabad csüggednünk, hanem Istenbe és saját erőnkbe vetett hittel és reménnyel kell a jövőbe tekintenünk.)

Irjátok fel most munkanaplótokba a hallottak vezérszavait!

Itália meghódítása. — Samnitek (Kr. e. 342—290.); Abruzzok; Capua. — Tatius. — Caudium.

Caudiumi iga. — Tarentum. — Pyrrhus: Kr. e. 282—272.

Pyrrhusi győzelem. — Kineas. — Appius Claudius. — Syracusae. — Beneventum: Kr. e. 275.

III. *Befejezés.* a) *Összefoglalás.* Miről tanultunk a mai órán? — Beszélj a samnit háborúkról. — Mi lett e szívós néppel folytatott háborúk eredménye? Mit tudsz Tarentumról? — Kihez fordultak segítségért a tarentumiak? — Milyen cél vezette Pyrrhust? — Beszélj Pyrrhus hadjáratáról! — Minek köszönhette Róma végső győzelmét? — Milyen terület urává lett ezek után Róma?

b) *Szemléltetés.* Mint külső szemléltetési eszközök szerepelnek a tanítás közben felhasznált térkép mellett a Ribári-világtörténet vonatkozó képei.

c) *Lecke-feladás.* Tanuljátok meg a következő órára Itália meghódítását! Munkanaplótokban Itália vázlatos térképébe jegezzétek be a mai leckével kapcsolatos helyneveket!

K. Bedekovich Lajos.

Mennyiségtan.

A gömb.

Tanítás a polgári fiúiskola II. osztályában.

II. rész.

III. óra. *A házi feladat számonkérése.* Utánna a megbízott tanulók jelentik, hogy rossz (lyukas) gummilabdát és narancsot hoztak magukkal. (Ez utóbbit a tanár is behozhatja.)

Tárgyalandó anyag az órán. A gömb hálójának megszerkesztése gömb-